

Nr 58

Utlåtande i anledning av motioner om uppförande av ett statligt järn- och stålverk i Mellansverige.

I två till bankoutskottet hänvisade likalydande motioner, nr 456 i första kammaren av herr *Lager* och nr 560 i andra kammaren av herr *Nilsson* i Gävle *m. fl.*, har föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall hemställa om snar utredning och förslag om uppförandet av ett statligt järn- och stålverk i Mellansverige.

Beträffande motiveringen för förslaget hänvisas till motionen I: 456.

Över motionerna inhämtade utskottet under vårsessionen yttranden från kommerskollegium, arbetsmarknadsstyrelsen, Jernkontoret, Sveriges industriförbund och Landsorganisationen i Sverige. Kommerskollegium bifogade yttranden från handelskammaren i Karlstad, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län samt handelskammaren i Gävle.

Efter det att nämnda remissyttranden avgivits, publicerades i pressen uppgifter om att överväganden på vissa håll påginge om anläggandet av ett nytt järn- och stålverk i Mellansverige. Sedan utskottet med anledning därav under höstsessionen berett remissinstanserna tillfälle att inkomma med kompletterande synpunkter på den i motionerna behandlade frågan, har ytterligare skrivelser inkommit från samtliga dessa.

I de under vårsessionen avgivna yttrandena avstyrker alla remissinstanser bifall till motionerna. De kompletterande yttrandena går i flertalet fall ut på att vederbörande icke funnit skäl att frångå sin tidigare intagna ståndpunkt. *Arbetsmarknadsstyrelsen* har dock inskränkt sig till att lämna vissa uppgifter om arbetskraftssituationen och *LO* till att meddela, att de åberopade pressuppgifterna inte föranleder organisationen till någon kommentar eller något ställningstagande.

Motionärernas synpunkter på de mellansvenska gruvornas beroende av konjunkturväxlingarna på världsmarknaden berörs i flera remissyttranden, utförligast av *Jernkontoret*, som bl. a. hänvisar till den ingående behandling som vid Jernkontorets tekniska diskussionsmöten 1961 och 1964 ägnats dessa gruvors speciella avsättningsproblem. Jernkontoret refererar en prognos över den mellansvenska malmens avsättning under åren 1963—1970. Enligt denna prognos ökar avsättningsmöjligheterna inom landet väsentligt till följd av en växande stålproduktion. Eftersom de farhågor som uttalats för långsiktiga avsättningssvårigheter för den mellansvenska gruv-

industrien har varit grundade huvudsakligen på en pessimistisk syn på exportmöjligheterna, torde man, säger Jernkontoret, ha anledning att räkna med en stabilare marknad för järnmalm när exportmarknadens andel nu minskas.

I denna fråga framhåller *kommerskollegium*, att avsättningen av järnmalm är beroende av samma konjunkturväxlingar som järn- och stålproduktionen och att därför en kombinerad malmbrytning och järn- och stålframställning knappast kan medföra ökad trygghet i sysselsättningen vid gruvorna.

Påståendet att ett statligt järnverk skulle bli mindre konjunkturkänsligt finner *handelskammaren i Gävle* hållbart endast för så vitt rörelsen garanteras genom subventioner. Handelsjärn betecknas som en av de mera pris-känsliga varorna på världsmarknaden, och även den inhemska marknaden säges kännetecknas av en stark konkurrens. Branschens genomsnittliga lönsamhet är enligt handelskammarens uppfattning tillfredsställande.

Flera remissinstanser framhåller, att de mellansvenska gruvorna icke synes kunna erbjuda tillräcklig malmbas för ett nytt järnverk. *Jernkontoret* erinrar om att det främst är de små gruvorna som har haft eller har svårigheter. De malmkvantiteter, som utvinnes vid dem, är emellertid ej endast jämförelsevis obetydliga utan saknar också den likformighet, som är nödvändig för järnframställning i stor skala. Ett nytt järnverk skulle därför bli hänvisat till att täcka en avsevärd del av sitt malmbehov antingen från de lappländska gruvorna eller genom import. Verket skulle följaktligen komma att bli fel lokaliserat. *Handelskammaren i Karlstad* påpekar, att i Mellansverige för närvarande finns två stora järnverk, Domnarvet och Oxelösund. Dessa erhåller sina järnmalmer huvudsakligen från de efter svenska förhållanden stora gruvfälten i Grängesberg och Stråssa. Övriga mellansvenska gruvor skulle enligt handelskammarens bedömning möjligen sammantagna ha kapacitet för ytterligare ett järnverk. Malmfyndigheterna är emellertid spridda på ett flertal mindre gruvfält, på vilka icke torde kunna byggas sådana anordningar för brytning och uppföring av malmen, att priset på denna skulle kunna konkurrera med de större fältens produkter. I många gruvor som nu bearbetas är dessutom tillgången på brytvärd malm begränsad.

Eftersom en del järnverk har relativt små malmreserver i egna gruvor har de, framhåller *kommerskollegium*, ett starkt behov av att försäkra sig om ytterligare malmtillgångar. Som ett tecken härpå får enligt kollegium de i motionerna omtalade arrendena av AB Statsgruvors fyndigheter ses.

Remissinstanserna berör även omfattningen av den investering som ett nytt järn- och stålverk skulle kräva. *Kommerskollegium* anför härom:

Ett nybyggt järnverk skulle för att bli ekonomiskt bärkraftigt sannolikt behöva ha en kapacitet i storleksordningen 1 miljon ton per år. Det är

ett välkänt förhållande att en kapacitetsökning kan nås till lägre pris och med mindre tillskott av personal genom utbyggnad av befintliga järnverk än genom uppbyggnad av ett helt nytt verk. De nuvarande järnverken planerar också betydande tillbyggnader som ett led i sin naturliga utveckling. Mot bakgrunden av dessa omständigheter framstår utbyggandet av ett nytt järnverk som verklighetsfrämmande.

Jernkontoret anser att för ett järnverk med samma årsproduktion en anläggningskostnad av snarare över än under 2 miljarder kronor är sannolik. Synpunkter av liknande slag anförs också av *Sveriges industriförbund* samt *handelskamrarna i Örebro och Karlstad*, vilken sistnämnda dock räknar med en lägre årlig produktion — minst 300 000 ton — och en investeringskostnad av lägst 250 milj. kronor.

Jernkontoret berör ytterligare ett nytillkommet järnverks relationer till de redan bestående:

Om uppförande av ett sådant verk likväl skulle beslutas inom de närmaste åren, skulle verket kunna komma i drift i början av 1970-talet. Det finge förutsättas, att tillkomsten av detta verk icke skulle hämma den planerade, naturliga utvecklingen vid de nuvarande järnverken, ty eljest vore det ju bl. a. från malmavsättningens synpunkt meningslöst att anlägga det statliga järnverket. Den sammanlagda stålproduktionen skulle då bli så stor, att avsättningen i långt större utsträckning än nu finge sökas på export. Bortsett från frågan om förutsättningar därför över huvud taget komme att finnas, skulle detta innebära ett starkt ökat, direkt beroende av den internationella stålmarknadens konjunkturväxlingar. Därigenom skulle även gruvdriften bli ytterligare konjunkturberoende, eftersom varken ett statligt eller ett enskilt järnverk kan mottaga mera malm än vad som inom överskådlig tid successivt förbrukas för tillverkning av säljbara produkter.

Remissinstanserna förklarar allmänt att några arbetsmarknadsskäl icke föreligger för tillkomsten av ytterligare ett järn- eller stålverk i Mellansverige. Den rådande konkurrensen om befintlig arbetskraft skulle därigenom än mera accentueras, säger *handelskammaren i Örebro*, som uppger att järnverkens fulla kapacitet redan nu i vissa fall ej kan utnyttjas, beroende på den knappa tillgången på arbetare. *Jernkontoret* framhåller att flera av de existerande verken har kunnat lösa sitt arbetskraftsproblem endast med hjälp av utländska arbetare, som i vissa fall utgör en betydande andel av den totala arbetsstyrkan.

I fråga om gruvindustriens arbetskraftssituation omtalar *arbetsmarknadsstyrelsen*, att till följd av rationaliseringar och nedläggningar av mindre lönsamma gruvor arbetskraftsbehovet har minskat under 1960-talets förra hälft. Omställning till annan sysselsättning har dock i stor utsträckning kunnat genomföras, och antalet arbetslösa gruvarbetare har även under konjunkturmässigt svagare år varit förhållandevis begränsat. Inom Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län har det sammanlagda antalet hos arbetsförmedlingen registrerade arbetslösa medlemmar i gruvindustriarbetarnas kassa i februari åren 1960—1965 inskränkt sig till respektive 86, 44, 87, 99, 105 och 67.

I sitt kompletterande yttrande meddelar styrelsen, att arbetskraftsåtgången inom gruvindustrien sedan våren 1965 åter synes vara i stigande. Vid de mellansvenska gruvorna förelåg i början av november behov av nyrekryteringar avseende framför allt underjordsarbetare. För oktober 1965 utgjorde arbetslöshetssiffran för samma kategori som nyss nämnts 60, medan motsvarande siffror för åren 1963 och 1964 var 104 och 67.

Sveriges industriförbund finner sysselsättningen vid de statliga gruvorna tryggad så länge de privata företag som nu arrenderar gruvorna anser det lönsamt att fortsätta driften. I ett läge då de på grund av minskad lönsamhet ej ser sig i stånd därtill torde enligt förbundets mening ej heller finnas förutsättningar för fortsatt verksamhet i statlig regi. Eventuella åtgärder bör då i stället inriktas på att försöka omskola och om nödvändigt flytta den personal som kan komma att friställas vid gruvorna.

Landsorganisationen uttalar, att de i motionerna behandlade spörsmålen bör handläggas inom ramen för den ordinarie verksamheten inom handelsdepartementets industriavdelning, det till finansdepartementet knutna ekonomiska planeringsrådet och arbetsmarknadsstyrelsen.

I de kompletterande remissyttranden som utskottet inhämtat framhåller bl. a. *handelskammaren i Gävle*, att de pressuppgifter som förekommit om planer på att uppföra ett nytt järn- och stålverk i Mellansverige avser en utredning som sedan flera år pågått i Aktiebolaget Bofors' och Uddeholms Aktiebolags regi för att utröna förutsättningarna för en samlande utbyggnad av vissa bolagen tillhöriga järnverk. Såvitt bekant, säger handelskammaren, har denna utredning ännu icke helt slutförts och har ej heller lokaliseringen av ett eventuellt nytt järn- och stålverk slutgiltigt avgjorts. Om planerna skulle förverkligas får detta, fortsätter handelskammaren, ses som en av bolagen vidtagen rationaliseringsåtgärd för att på ett flexibelt sätt anpassa sig till de olika typer av råvaror som marknaden erbjuder.

Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län — vars ordförande i pressen åberopats som sagesman till uppgiften om en planerad nyanläggning av järn- och stålverk — understryker likaledes att de pågående överläggningarna ännu befinner sig på ett utomordentligt preliminärt stadium. Om ett nytt järn- och stålverk skulle komma till stånd, anser handelskammaren dess förläggning till Mellansverige knappast kunna komma i fråga. Användning av den mellansvenska malmen säges aldrig ha varit aktuell. *Jernkontoret* uttalar efter kontakt med de åsyftade företagen, att dessa kommit fram till den övertygelsen att de mellansvenska malmtillgångarna är alltför otillräckliga och alltför heterogena för att kunna tjäna som underlag för ett nytt större järnverk. I den mån undersökningarna skall föras vidare torde de därför, yttrar Jernkontoret, komma att taga sikte på en sådan förläggning av det eventuella nya verket, att tillgången till malm som saluföres på

världsmarknaden säkerställes till konkurrenskraftigt pris. Likartade uppgifter lämnas av *Sveriges industriförbund*.

Utskottet. Tanken på uppförandet av ett statligt järnverk i Mellansverige väcktes även vid föregående års riksdag, då i motioner som behandlades av allmänna beredningsutskottet (utl. nr 32) önskemål framställdes om en utredning med uppgift att framlägga förslag till tryggnad av de mellansvenska gruvarbetarnas sysselsättning. Motionerna föranledde ingen riksdagens åtgärd.

En utgångspunkt för de nu föreliggande motionerna är utarrenderingen av de Aktiebolaget Statsgruvor tillhöriga gruvorna i Norberg och Håksberg till privata företag. Avgörande för denna säges ha varit att dessa företag har möjlighet att förädla malmen i relativ närhet till brytningsplatsen. Motionärerna finner det önskvärt att staten kunde bedriva denna förädlingsverksamhet vid ett eget företag, som kunde bli en fast köpare av malm från de mellansvenska gruvorna och därigenom göra gruvdriften i området mindre konjunkturkänslig. Syftet att trygga de mellansvenska gruvarbetarnas ställning anges sålunda även i detta sammanhang såsom vägledande för motionärerna.

De synpunkter som framförs i motionerna har utförligt bemötts av remissinstanserna. I fråga om den mellansvenska gruvindustriens avsättningsförhållanden påpekas bl. a., att konjunkturkänsligheten knappast skulle minska genom att malmbrytningen kombineras med järn- och stålframställning. De mellansvenska gruvornas malmbas bedömes som otillräcklig för att ett nytt järnverk skall kunna försörjas med malm utan tillförsel från områden utanför Mellansverige. Från arbetsmarknadssynpunkt anses tillkomsten av ett nytt järn- och stålverk inte vara motiverad. De existerande verken fyller för närvarande sitt arbetskraftsbehov delvis med hjälp av utländska arbetare. Den arbetslöshet bland mellansvenska gruvarbetare, som motionärerna syftar till att motverka, kan bedömas som tämligen begränsad.

Utskottet har för sin del icke funnit skäl att förorda, att den av motionärerna önskade utredningen kommer till stånd, och hemställer därför,

att motionerna I: 456 och II: 560 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 30 november 1965

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Ståhle, Hilding, Gustaf Henry Hansson, Åke Larsson, Palm, Augustsson, Mattsson och Lundberg;

från a n d r a kammaren: herrar Regnéll, Hagnell, Berglund, Franzén i Motala, Bengtsson i Landskrona, Larsson i Umeå, Rask och Börjesson i Glömminge.